

Innovació i atenció a l'alumnat amb Necessitats Educatives Especials

Carme Güell Serra

Directora de l'Escola Camins de Banyoles

Gràcia Compta Solà

Psicopedagoga de l'EAP G-08 del Pla de l'Estany

Resum

Innovació i atenció a l'alumnat amb Necessitats Educatives Especials

Presentem la reflexió sobre la relació entre innovació i atenció a les diversitats en tres apartats:

- El concepte d'innovació educativa, partint de l'experiència professional en un centre de nova creació, perquè com diu Carbonell (2006), un projecte innovador per a l'escola pública ha de ser inclusiu i integrador.
- L'organització i metodologia per afavorir que tots i cada un dels infants siguin els protagonistes del seu aprenentatge, desenvolupant totes les seves capacitats i potencialitats. Reflexions sobre el paper i el rol del docent amb aquests nous plantejaments i la relació que s'estableix amb les famílies de l'escola facilitant-ne la comunicació i la participació. La utilització de metodologies actives com són els ambients de lliure elecció i els projectes de treball ajuden a dirigir i optimitzar l'atenció individualitzada. Aquestes estratègies metodològiques esperonen a buscar maneres de fer diferents per poder atendre de forma individual a cadascun dels infants del centre, tinguin les necessitats que tinguin. Cal però continuar treballant amb més recursos, sobretot humans, per avançar, progressant cap a l'educació realment inclusiva.
- L'acompanyament i seguiment dels alumnes NEE dins l'escola, per tal que aquests infants puguin progressar dins les seves capacitats i sentint que formen part de la comunitat educativa, buscant sempre una mirada que parteixi d'allò positiu per seguir avançant.

Paraules Clau: innovació, inclusió, necessitats educatives especials, diversitat, acompanyament.

Abstract

Innovation and care of students with Special Educational Needs

We present the reflection on the relationship between innovation and educational attention to diversity in three parts:

- The concept of educational attention starting from the professional experience in a new school center, because as Carbonell (2006) says, an innovative project in a state school has to be both inclusive and integrating.
- The organization and methodology to encourage every single child to become the center of their process of learning, developing all their abilities and potentialities. Reflections upon the teacher's role with these new approaches and the relationship established with the school families providing communication and participation. The use of active methodologies as free choice learning environments and project works helps direct and improve individual attention. These methodological strategies encourage to look for different ways of doing to be able to deal with the students individual attention in the school, regardless of what their needs are. However we must continue working with more resources, mainly with human resources, to improve

towards an education absolutely inclusive.

- Guiding and monitoring the students with special needs inside the school, in order to be able to progress within their capabilities and make them feel part of the learning community, always from a positive look to continue improving.

Keywords: Innovation, inclusion, special educational needs, diversity, accompaniment.

Presentació i característiques de l'escola

L'Escola Camins és un centre públic d'educació infantil i primària de la ciutat de Banyoles. Va néixer el curs 2012-2013 per la necessitat demogràfica d'aquell moment.

En el curs actual, els alumnes més grans estan fent 4t de primària. L'escola forma part del Pla d'escolarització extensiva de la ciutat, recurs que serveix per a escolaritzar els infants de manera equilibrada en els diferents centres per afavorir la cohesió social.

La configuració actual de l'alumnat és d'un 37% de famílies provinents de: Magreb, subsaharianes (sobretot de Gàmbia, Mali i Senegal), xineses i d'Amèrica del Sud. A l'escola, actualment hi conviuen 15 llengües diferents.

De la totalitat d'alumnat un 28% presenta necessitats educatives especials.

En el PEC del centre hi trobem definits els Trets d'identitat següents:

- Escola orientada als INFANTS per tal que siguin els protagonistes dels seus aprenentatges.
- Escola que reconeix la important contribució diària de les FAMÍLIES i la seva participació i implicació.
- Escola amb PERSONES que acompanyen els infants i que vetllen per la seva felicitat.
- Escola de l'APRENTATGE, on la imaginació, la creativitat, la curiositat, la perseverança i el gaudi en siguin les principals eines.
- Escola relacionada amb l'ENTORN, per conèixer i viure en el món que ens envolta.
- Escola participativa i oberta a la COMUNITAT, que vol formar part de Banyoles com a ciutat educadora.
- Escola PÚBLICA, LAICA i CATALANA de qualitat.
- Escola DEMOCRÀTICA que vetlli per la participació i la transparència en les gestions i la vida del centre.
- Escola DINÀMICA i ACTIVA, capaç d'adaptar-se als canvis.

Els valors com a centre són la CONFIANÇA, el COMPROMÍS, la COMUNICACIÓ, la PROACTIVITAT i l'ECOLOGIA.

Aquesta declaració de bones intencions no es pretén que sigui només un document escrit, sinó que s'intenta que aquests valors es reflecteixin en el dia a dia de l'escola, sobretot en la posada en escena dels principals protagonistes: els infants.

Què vol dir innovació?

"Un proyecto educativo innovador expresa finalidades y esperanzas en el futuro; historias y narraciones compartidas; objetivos globales relativos a la personalidad del alumnado, su desarrollo social y sus aprendizajes; concepciones sobre la convivencia y la manera de afrontar los conflictos; mecanismos para la participación democrática de los diversos estamentos y la toma de decisiones; el modo en que el centro se vincula con el entorno; y fórmulas alternativas para cambiar la asignación tradicional de tiempos y espacios. Estos diversos ámbitos confluyen en un todo sistémico donde todas las piezas se interrelacionan e integran armónicamente en el conjunto de la institución.

Un proyecto innovador para la escuela pública ha de ser inclusivo e integrador de todo tipo de alumnado [...] Ha de tener un ojo muy atento a la realidad y otro mirando hacia la utopía; porque no hay proyecto sin sueño y voluntad de futuro. [...]" (Carbonell, 2006)

Pensem que aquesta definició que fa Jaume Carbonell del que és un projecte educatiu innovador s'ajusta al Projecte Educatiu de l'Escola Camins.

Ens parla de finalitats i esperances en el futur, d'històries i narracions compartides. És important trobar moments dins l'escola per poder compartir mirades i reflexions entorn l'educació i el concepte d'infant. Veient-los com éssers proveïts d'enormes potencialitats, cada un amb unes necessitats i un ritme de desenvolupament diferent i, per tant, és objectiu prioritari respectar-los. Es busca que els infants se sentin reconeguts, acceptats, estimats i puguin créixer en equilibri i benestar. Partir d'allò que sap fer, d'allò positiu per anar avançant.

També destaca la resolució dels conflictes i la manera d'afrontar-los com a punt d'enriquiment. No podem defugir-ne perquè hi són i hi seran sempre, la manera de gestionar-los, de encarar-los són el que ens fan créixer com a docents i també com a persones.

La participació democràtica dels infants, de les famílies i del claustre proporcionant espais i temps perquè es pugui esdevenir de forma real. Buscant metodologies actives i participatives que fomenten l'autonomia i l'aprenentatge. Metodologies obertes, flexibles i que orienten a l'alumne a desenvolupar al màxim les seves potencialitats.

Una escola pública inclusiva on tots hi podem aportar i la suma de tots és la que ens fa tirar endavant. La importància de fer xarxa i de créixer plegats: infants, famílies, docents, professionals d'altres àmbits...

S'entén l'escola com un espai d'acompanyament i respecte pels processos de vida dels nens i les nenes, amb especial atenció als processos d'aprenentatge. El mestre té un rol actiu d'acompanyant, facilitador i activador del procés d'aprenentatge de l'alumne.

I sobretot, aquest somiar per anar avançant. L'escola Camins neix d'un somni i d'una emoció compartida d'un equip docent, que ha estat capaç d'engrescar-hi a tota la comunitat educativa.

De la filosofia a la pràctica

Tota aquesta filosofia de centre parteix d'una profunda reflexió després d'anys d'experiència de diferents mestres que es tradueix en la construcció d'una escola amb **nous plantejaments** tant a nivell **organitzatiu**, com **arquitectònic** i **metodològic**.

Aspectes organitzatius.

Quan l'escola obre les portes, un membre de l'equip directiu rep cada dia les famílies donant la benvinguda. Els infants, tant els més petits com els més grans, i les seves famílies entren fins als diferents ambients. Poder tenir un contacte diari amb les famílies tant a l'entrada com a la sortida permet als docents establir relacions de confiança i millorar la comunicació.

Els grup/classe o ambient de referència, com s'anomenen a l'escola, està format per nens i nenes de diferents edats, en aquests moments tenim agrupats els alumnes de P3 i P4, els de P5 i 1r, els de 2n i 3r i els alumnes de 4t que van sols perquè no s'ha arribat al curs de 5è. El criteri per fer aquest tipus d'agrupament és per augmentar l'heterogeneïtat dins les aules com a font de riquesa.

Tots els docents de l'escola tenen una tutoria, siguin o no siguin especialistes, i això fa que es puguin organitzar més tutories i es puguin baixar ràtios. Aquest curs, la majoria tenen uns 17 alumnes per aula. Aquesta organització, que fins aquest moment s'ha pogut mantenir, permet fer una atenció molt més individualitzada.

Per aconseguir aquest tipus d'organització és imprescindible comptar amb espais suficients per a tots i cadascun dels ambients i tenir prou mestres especialistes en cadascun dels cicles.

Aspectes arquitectònics.

A l'hora d'organitzar el centre han estat molt presents les necessitats dels nens i nenes que en faran ús. No és el mateix preparar i adequar uns espais i materials per infants de

3 anys que fer-ho pels de 10 anys. S'han creat ambients per potenciar l'aprenentatge i ajustar-los a les necessitats de cada edat.

Saber com pensa, com aprèn, com es mou, quins interessos té un infant a cada edat i conèixer el currículum ens ha ajudat a crear aquests ambients amb les seves propostes d'activitats, materials i reptes. Aquestes decisions no les pren només el cycle pertinent sinó que és una reflexió de tot el claustre.

Tots els espais del centre volen potenciar l'aprenentatge tant les aules que anomenem ambients com passadissos o pati. En els passadissos hi trobem zones de joc de construccions, espais de lectura, documentacions de les diferents propostes concretes segons l'ambient, exposicions temàtiques... El pati com un espai que es cuida i s'adequa a les necessitats de moviment, joc i relació.

En el temps d'esbarjo també s'hi fan propostes musicals i literàries per tal d'afavorir diferents tipus d'activitats i vincle entre l'alumnat.

Aspectes metodològics.

El treball globalitzat i interdisciplinar és el que té més pes dins l'horari lectiu. Per fer aquest treball fem ús de metodologies com són els ambients d'aprenentatge i els projectes. A més a més es dediquen també sessions per treballar tot un seguit de continguts sobretot de caire lingüístic i matemàtic que requereixen d'una sistematització.

Abans però d'exposar com es treballen els diferents aspectes volem destacar el rol del docent. El paper del mestre és vital. La presència, l'acompanyament a nivell emocional i l'optimisme són aspectes que milloren les relacions entre el docent i l'alumnat. El docent passa a ser un acompanyant en presència. Coordina i és un estímul per a l'infant; però els nens i les nenes són els veritables protagonistes quan interactuen amb els materials, circulen pels ambients i duen a terme les seves activitats. Els adults observen, reestructuren els espais i vetllen perquè les normes que s'estableixen, es respectin. A partir de l'observació, es reformulen plantejaments i es valora com s'acompanya cada infant, segons el moment evolutiu, el ritmes d'aprenentatge i les necessitats de cada un.

L'autonomia de les criatures també permet que l'adult pugui ser-hi quan algú ho necessita i pugui fer altres intervencions puntuals i individualitzades. Al mateix temps, el docent adquireix un gran coneixement de cada infant ja que aquest plantejament facilita la interacció i permet la creació de vincles molt potents.

Al llarg del dia els infants tenen diferents franges horàries on treballen les diferents metodologies:

Els ambients d'aprenentatge i lliure elecció són espais preparats i dissenyats per les mestres, amb materials diversos tant estructurats (jocs de taula, utensilis i estris per dibuixar, fer experimentació, eines TIC...) com no estructurats (elements de la natura, material de rebuig...) i amb un entorn acollidor que permet que els infants puguin

construir els seus propis aprenentatges a partir del joc, l'experimentació, el treball cooperatiu, la construcció i la socioconstrucció. Aquests ambients es van modificant i adaptant segons les necessitats dels infants i el que ens va marcant el currículum. Trobem ambients de P3/P4 on es potencia la llengua oral, l'experimentació, la creativitat, l'expressió corporal tant la psicomotricitat fina com la gran, l'expressió simbòlica i l'adquisició dels diferents llenguatges sempre buscant l'autonomia de l'infant.

Els alumnes de 4t a la seva estona d'ambients troben propostes per poder llegir, escriure, fer jocs de taula que potencien les diferents habilitats matemàtiques, per crear plàsticament amb material diversos, fer petits experiments, construir petits robots amb els legos...

Són espais que respecten la diversitat i que tenen en compte en tot moment el ritme individual de cada infant. Ambients on cadascú pot aprendre al seu ritme i on la diversitat és viscuda com una riquesa per a l'intercanvi i la cooperació.

Els ambients afavoreixen un context on es creen situacions facilitadores de projectes de grup. Sovint emergeixen interessos comuns, diàlegs compartits que evolucionen cap actuacions que impliquen d'una acció investigadora que sovint acabaran esdevenint un projecte.

Els projectes són utilitzats com a recurs metodològic per tal d'afavorir un aprenentatge competent i globalitzat. Les investigacions poden respondre a diferents tipus de recerques: hipòtesis i experimentacions, resolució d'un problema, creació a partir de diferents llenguatges... El docent ha d'estar al cas per donar entrada a les oportunitats que se'ns presentin, aquestes són des d'una pregunta d'un alumne, a una notícia, una conversa, una inquietud...

Amb aquest tipus de treball els alumnes van avançant guanyant autonomia, presa de decisió, responsabilitat, creativitat...No és tan important el resultat sinó tot el procés. El ritme és personal i es pot adaptar a la diversitat.

Cada vegada que s'inicia un nou projecte, l'equip docent del cicle fa una selecció a partir de la pluja d'idees que han fet els infants de possibles propostes i reptes. Els mestres tenen en compte en tot moment el currículum i s'incorporen aspectes dels diferents àmbits.

Les activitats que es proposen busquen ser el màxim de competencials i significatives pel grup d'infants a qui van dirigides.

A més dels ambients d'aprenentatge i el treball per projectes un altre temps escolar es dedica al que s'anomena **temps de grup i tallers**.

En aquesta franja horària els infants estan amb el seu tutor i es fan activitats de llengua i matemàtiques més sistematitzades. També s'aprofita aquest temps de grup per fer assemblees i per enfortir els lligams afectius, de coneixença i respecte entre infants i docents.

Un altre aspecte molt important de l'escola és el **treball en equip i el treball en xarxa**.

Aquesta xarxa s'inicia a la pròpia comunitat educativa (infants, docents, famílies, persones lligades al centre per les seves actuacions periòdiques) i finalment s'obre a altres centres educatius i universitats. Som conscients que en xarxa s'aprèn més i millor.

Les famílies dels infants juguen un paper molt important. Fer-los participants del procés d'aprenentatge del seu fill/a. Incorporant-los en diferents projectes i activitats que es fan el llarg del curs.

Crear vincles escola-família és important per a l'escola. Afavoreixen la confiança i el respecte mutu. Pels nens i nenes veure com els seus pares i mares entren dins l'escola i participen al costat dels docents els ajuda a veure com n'és d'important i que ens cal anar tots plegats de la mà.

Quins són els alumnes amb NEE?

Quan parlem d'alumnes amb Necessitats Educatives Especials ens referim a aquells nens i nenes que per les seves característiques personals, sensorials, motrius i cognitives necessiten més temps, més freqüència i més acompanyament per a comprendre o assolir els aprenentatges. Aquells que mostren moltes dificultats per regular la conducta i baixes habilitats socials que repercuteix en l'adquisició de les competències. I també aquells que són d'un origen cultural molt distant al del nostre país amb una llengua materna molt diferent.

Tots ells, infants que poden trobar moltes barreres per accedir al currículum si no els tenim en compte en el moment de dissenyar les propostes d'ensenyament-aprenentatge.

Què ofereixen els nous plantejaments als alumnes amb NEE?

L'escola té concebuda l'atenció als alumnes amb NEE dins els ambients/aules amb la resta dels companys. La mestra d'educació especial no els atén individualment, fa l'assessorament i el guiatge juntament amb l'Equip d'Assessorament Psicopedagògic (EAP), qui fa la valoració psicopedagògica, del treball específic que requereixen aquests infants. Es coordina amb serveis externs que els atenen. S'assegura que tothom conegui el Pla Individualitzat i el tipus d'intervenció que cal fer, per tal que tots els docents portin a terme la mateixa línia de mesures i suports amb ells. D'aquesta manera el tutor no se sent sol, atès que s'aconsegueix una corresponsabilitat del procés d'aprenentatge dels nens amb necessitats educatives.

Aquesta concepció de l'atenció integrada dins l'aula ordinària evita el sentiment d'ésser exclòs o d'infravaloració. Així es procura evitar que cap alumne percep a un company o a si mateix com a menys capaç pel fet de rebre una atenció diferent (sortir de l'aula) sinó que tots es consideren diferents perquè poden donar respostes diverses a una mateixa proposta.

Les mesures i suports que s'utilitzen són pensades per donar resposta pràcticament a la totalitat dels infants. Tots els nens, tinguin les habilitats que tinguin, poden participar. El material que s'utilitza, les propostes de treball, els projectes, els tallers... tenen una solució oberta o una exigència diferent segons el nivell de l'alumnat i això es viu com una normalitat. A les aules, es poden fer diversitat de tasques alhora amb un clima tranquil i sense sensació de desordre.

Certament entendre l'estructura horària i d'espais és més complexa que el tradicional horari dividit per assignatures. Es temia que per aquells alumnes amb trastorn de l'espectre autista que necessiten molta previsió i anticipació podia ser una complicació afegida que els provoqués neguit però tenim l'evidència que s'adapten bé a aquest sistema. I això és perquè encara que l'organització sigui més flexible i globalitzada, hi ha horaris i unes rutines establertes i aquestes es respecten.

Una premissa dels docents és el reconeixement de les possibilitats d'aprendre que tenen tots els alumnes i de fer aflorar les potencialitats de cadascú com a motor per construir un bon nivell d'autoestima. Identificar i donar valor a les fortaleses tan individuals com de grup generen sinergies positives que sobretot afavoreixen als alumnes amb més necessitats.

La metodologia que s'utilitza demana un grau important d'autonomia als alumnes i evita que es creïn dependències cap a l'adult. Aquest "saber treballar sols", que tenen la majoria, permet que el docent pugui acompanyar a aquells amb més dificultats, en consegüent fa més fàcil poder crear vincle amb l'alumnat, cosa molt important en els casos de nens amb baixes estratègies de regulació de les emocions i la conducta.

El vincle i confiança s'enforteix amb tot el treball que es fa de participació de les famílies a l'escola. Els nens i nenes entenen que l'escola els accepta sigui quin sigui el seu origen i situació social. D'aquesta manera s'intenta minimitzar els efectes emocionals que pot provocar a alguns formar part d'un col·lectiu socioeconòmic baix i que sovint els posa en desavantatge. S'és conscient que des de l'escola no es pot canviar l'entorn ni el patiment d'alguns d'aquests infants però el centre vol ser un factor de protecció i un punt de partida per canviar-los la vida i amb una mirada cap el canvi de la societat.

A mesura que els nens creixen certament algunes diferències es fan més evidents i cal tot un treball d'autoconeixement de les limitacions i habilitats per ajustar-se a la realitat de cadascú. En les activitats de temps de grup sovint necessiten de més acompanyament si la tasca requereix d'un llarg període d'atenció i comprensió ja que se'ls fa feixuc, després cal buscar una activitat alternativa.

Tota aquesta estructura i plantejament pedagògic ha permès obrir el ventall d'alumnes a qui se'ls pot donar una bona resposta educativa però no n'hi ha prou amb aquest canvi de mirada. Quan hi ha infants amb necessitats més greus alguns mestres també senten que potser ells no els poden ajudar suficientment. Afloren sentiments d'impotència que s'acostuma a compartir amb el claustre o amb l'EAP per intentar trobar solucions. En aquests moments, és quan s'observa que caldria disposar un equip interdisciplinari que intervingués de manera més directa i continuada al centres. Professionals com el logopeda, l'integrador social o el psicòleg són necessaris per ajudar a completar el desenvolupament integral dels infants.

L'escola està en constant innovació, en constant reflexió per anar-se adaptant i donant resposta al repte d'aconseguir que nens i nenes amb característiques personals i socials molt diferents puguin créixer i aprendre junts.

Referències Bibliogràfiques:

Carbonell Sebarroja, J. (2006) *La aventura de innovar*, Madrid: Ediciones Morata.

Correspondència amb les autores: *Carme Güell Serra*. E-mail: cguell1@xtec.cat. *Gràcia Compta Solà*.
E-mail: mcompta@xtec.cat